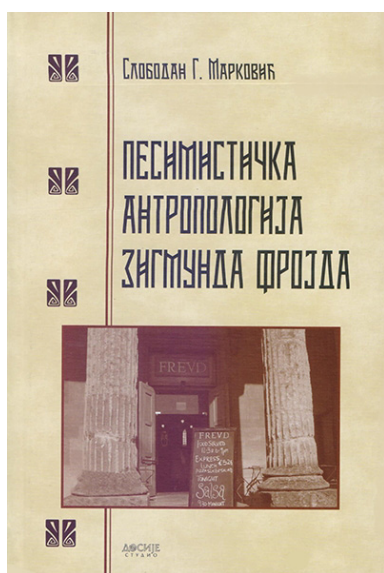

УДК 159.964.2 Freud S.(049.3)

Предраг Терзић*Институт за политичке
студије, Београд***Слободан Г. Марковић,
Песимистичка
антропологија Зигмунда
Фројда, Досије студио,
Београд, 2014, 287 стр.**

Разматрајући Фројдово поимање људске природе, Слободан Г. Марковић је у књизи објављеној прошле године *Песимистичка антропологија Зигмунда Фројда* настојао да кроз брижљиво вишегодишње истраживање пронађе корене Фројдовог песимизма, одреди његову природу, али и мењајуће појавне облике које је сместио у различите временске периоде Фројдовог делања.

У уводном делу књиге Марковић бројну и обимну литературу о Фројдовом животу и делу, али и о настанку и учењу целокупног психоаналитичког покрета чији је Зигмунд Фројд оснивач, успева да сажме, а затим и ограничи на најбитнија и најутицајнија дела. С обзиром на њихов карактер и тематску одређеност, аутор преглед радова и извора о Фројду дели на следећих пет области: 1. биографије Зигмунда Фројда, 2. аутобиографије, преписке и записнике, 3. сабрана дела, 4. аутобиографије савременика и интелектуалне историје Фројдовога времена, 5. теоријске радове о Фројду (17-33).

У првом поглављу *Песимистичке антропологије* Марковић се задржава на одређењу појма песимизма и врста песимизма. Антрополошки песимизам одређује као схватање у чијем се средишту налази претпоставка да је човек „претежно зло биће, а да је у остварењу својих жеља и хтења претежно несрећно биће.” (36) Сама могућност одређења људске природе као зле, с једне, или пак добре, с друге стране, произилази из прихватања два комплементарна антрополошка става. Док први истиче да човек није проста *tabula rasa* која се попуњава, допуњава или мења током његовог живота, али без постојања било какве „природне”, нефизичке основе, други, осла-

њајући се на први и следећи га, наглашава постојање заједничке човекове природе, истоветне код свих људских бића, без обзира на њихове друштвене различитости.

Фројд сматра да постоји људска природа која је „стална одлика човека” (12), како оног савременог, тако и примитивног, богатог, као и сиромашног, „црног“ и „белог“, старог и младог, урбаног и руралног. Упркос постојању различитих критеријума поделе људи, природних или друштвених свеједно, човек по својој природној основи, или боље речено у својој бити, остаје исти.

Фројдово разумевање људске природе као непроменљиве константе, независне од времена и простора, непосредно се супротставило хегелијанском схватању линеарног напретка људске историје. У то доба у научним круговима доминантно мишљење бива, међутим, оспорено не само Фројдовом теоријом, већ и праксом друштвених сукоба, до тада невиђених ратова и масовних злочина током двадесетог века, који су на најгори могући начин негирали поставку по којој историјска кретања иду неупитним путем друштвеног напретка.

Поред рационалних елемената, у понашању човека велику улогу имају и ирационални, несвесни мотиви, које неретко

није лако уочити, али ни допрећи до њиховог порекла и начина настанка. Фројдова теорија и оба светска рата, прва на теоријском, а други на практичном плану, допринели су преиспитивању људске природе. У том смислу, просветитељско проматрање људске природе као суштински добре, а људског ума као рационалног, показало се и историјски потврдило као суштински погрешно. „Када је на крају XX stoleћа подвучена црта, уочено је да је то било stoleће незапамћених несрећа. Још се увек сабирају жртве нацизма и комунизма, две тоталитарне идеологије које су уздрмале свет.“ (9)

Разматрајући Фројдово разумевање песимизма, Слободан Г. Марковић у првом поглављу књиге читаоцима представља и песимизам либералног века, као и у Бечу преовлађујући викторијански морал, а то су све карактеристике времена и места у ком је Зигмунд Фројд започео свој живот и стварање. Поред друштвено-историјских околности, Марковић истиче и друге мотиве који су у различитим периодима Фројдовога стваралаштва утицали на карактер његових дела и научне, али и животне ставове.

У периоду деловања, који Марковић одређује као посредни песимизам (1895-1912), Фројд је издао једну од својих најважнијих, а по свом призна-

њу и најзначајнију, књигу под називом *Тумачење снова*. У *Тумачењу снова* Фројд објашњава да и у сну постоји цензура која, иако мања него у будном стању, „делује и ублажава потиснуте садржаје прве инстанце (несвесно, прим. П. Т.), чиме долази до компромиса.“ (65) Ова књига је изазвала велики утицај како на савременике, тако и на будуће психоаналитичаре. Слободан Г. Марковић примећује „да су Ле Бонова *Психологија гомила* (1895) и Фројдово *Тумачење снова* (1899) део ширег културног тока који означава кризу француског и слом аустријског либерализма.“ (138)

У ово доба у делу „Културни сексуални морал и модерна неуротичност“ настаје Фројдово одређење културе као репресије нагона, при чему репресија нагона представља основ за стварање неурозе. Према томе, улазак човека у културу представља основ за настанак неуроza (73). „Фројд примећује да је модерна неуротичност – болест која се брзо шири у савременом друштву – производ културног сексуалног морала.“ (73)

Као отворени песимизам Марковић одређује период Фројдовога деловања од 1913. до 1918. године, у коме бива публикована књига *Тотем и табу*, а у ово доба долази и до настанка психоаналитичког покрета. Овај период се, осим његове почетне године, поклапа с вре-

меном трајања Првог светског рата. Почетком 1917. Фројд је објавио текст под називом „Једна потешкоћа на путу психоанализе“ у ком одређује три ударца које је претрпео људски нарцизам. Док Коперников закључак да Земља није центар васионе одређује као космополошки ударац, Дарвинову теорију о животињском пореклу човека означава биолошким ударцем. Као трећи ударац обележава своју психоаналитичку теорију (116-117).

Четврто поглавље књиге обрађује радикални песимизам Зигмунда Фројда, који аутор смешта у доба између 1919. и 1924. године. У том периоду Фројд почиње да разматра ратне неурозе, а књига *С оне стране начела задовољства* представља дело које „уводи Фројда у радикални песимизам“ (129). Слободан Г. Марковић сматра да су на радикализацију песимизма Зигмунда Фројда утицале смрти неколико његових блиских пријатеља, али и кћерке Зофи Халберштат, које су се све догодиле у кратком временском периоду (129). „Изгледа као да је управо стари страх од смрти био дубински мотив за писање овог дела, мотив коме је истраживање ратних неуроza дало само спољашњи подстицај.“ (129)

У 1921. години из штампе излази и Фројдово дело *Психологија масе и анализа ега* у

ком аутор објашњава структуру човекове личности, која се састоји из три дела: делимично несвесног ега који је испуњен „страховима и потчињен трима господарима“, претежно несвесног суперега „у коме је угњеван нагон смрти“ и несвесног ја, који је „потпуно под надзором двају супротстављених нагона.“ (134)

Као фазу културног песимизма Марковић означава период Фројдовога стваралаштва који траје од 1927. до његове смрти, 1939. године. Фројд поновно разматрање тема из културе започиње делом *Будућност једне шлузије*, у ком објашњава да „људи осећају незадовољство културом, јер је њу већини наметнула мањина. Да ли је могуће преуређење међуљудских односа које ће смањити незадовољство културом? Ово је питање на које Фројд покушава да одговори у овом делу.“ (145) У последњој фази Фројдовога живота, али и делања, јер Фројд је иако тешко болестан и даље активно стварао, настало је више дела, али, у светлу наступајућих ратних дешавања, посебан значај има преписка с Албертом Ајнштајном, из које Слободан Г. Марковић издваја ову реченицу: **„Коначно, рат изгледа сасвим у складу с природом, има биолошку основу и практично је скоро неизбежан.“** (156)

У шестом поглављу књиге Марковић настоји да утврди утицај европске философије и политичке мисли на Фројда, разматрајући, притом, односе с Фромом, утицај Франца Брентана, Платонове мисли, однос с Ничеом и уплив Шопенхауера (179-197).

Последње, седмо поглавље књиге *Песимистичка антропологија Зигмунда Фројда*, сажима различите Фројдове песимизме показујући да „од главних песимизама који су се појавили у европској историји идеја, од Продика, преко Августина до Шопенхауера, Фројд једино није есхатолошки песимиста.“ (205) Док праксеолошки или песимизам свакодневнице негира могућност досезања среће и трајног задовољства у овом животу, онтолошки песимизам наглашава да се зло налази у основи човекове личности. Етички песимизам полази од могућности човека да слободном вољом бира између добра и зла, при чему се одлучује за зло, а културни песимизам обухвата схватања различитих аутора којима је заједничко предвиђање да ће друштво и цивилизације у којима живе нестати (35-41, 205-215).

У последњем делу књиге Слободан Г. Марковић разматра да ли је Фројд био песимиста или реалиста, либерал или конзервативац, али и анализира че-

тири нивоа сусретања Зигмунда Фројда са смрћу: унутрашњи, породични, терапеутски и културно-историјски (216-222).

Књига Слободана Г. Марковића *Песимистичка антропологија Зигмунда Фројда* представља сажето и веома корисно штиво за све који се занимају за антрополошки песимизам Зигмунда Фројда, али и за целокупно учење и живот оснивача психоаналитичког покрета. Обилује мноштвом извора, анализом Фројдових књига, дела мањег обима, али и преписки, записника. Без сваке сумње, *Песимистичка антропологија* већ сада заузима значајно место у делима о Зигмунду Фројду написаним на српском језику, а, с друге стране, ова књига представља само други том тротомне историје европског песимизма у настајању, из пера Слободана Г. Марковића, „која ће обухватити раздобље од Продика са Кеоса до почетка XXI века.“ (236)

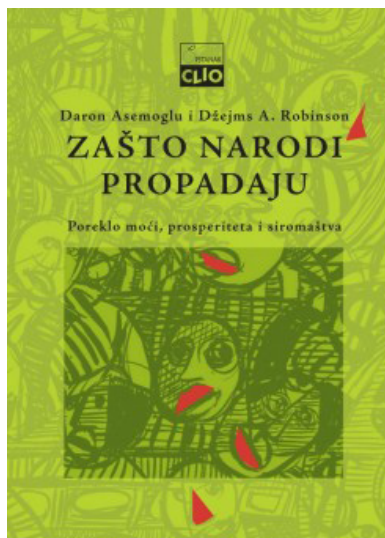
УДК 330.34(100)+316.42(100)(049.3)

Биљана Витковић

*Министарство финансија
Републике Србије, Београд*

**ВАЖНОСТ
УСКЛАЂЕНОГ
ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ
КОМУНИЦИРАЊА
ЗА ДРУШТВЕНИ
ПРОСПЕРИТЕТ**

**Дарон Асемоглу, Џејмс
А. Робинсон, *Зашто
народи пропадају: порекло
моћи, просперитета и
сиромаштва*, КЛИО,
Београд, 2014, 565 стр.**

Зашто народи пропадају: порекло моћи, просперитета и сиромаштва је обимна студија (на скоро шест стотина страни-